

NÉHÁNY SZÓ AZ UJABBKORI KÖNYVMŰVÉSZETRŐL.

A könyvnyomtatásnak mindenkoron a könyv volt a legfő előállítási tárgya. Most is az, s az marad még beláthatatlan időkig. Az akcidencia — mint a neve is mutatja — régebben meglehetősen mellékes valami volt a tipografus szemében, s ha most egy kissé előtérbe is nyomult, kérdés, hogy meddig tudja még lebilincselten tartani az erőink javarészét. A német és angol könyvnyomtató kezd már kiábrándulni a hamis uton haladó művészieskedésből, s apródonkint belátja, hogy a könyvcsinálás az ő igazi terrénuma; ott mutathatja meg, hogy mit tud; ott bizonyíthatja be szaktudását meg értelmességét. Holmi kereskedelmi nyomtatványnak, meghívónak vagy más ilyesminek a szedése . . . sifli; pár hónapos gyakorlat után bárki is jól elvégezheti; de könyvet csinálni hibátlanul, gondosan, az író intencióinak tökéletesen megfelelően kiszedni, s aztán beosztani, díszíteni és konfekcionálni: ez bizony olyan munka, amihez először is nagy intelligencia, azután pedig fejlett szépérzék szükséges. Ezeket a dolgokat pedig nem lehet úgy máról holnapra megszerezni.

A „mesterszedő“ titulus kissé furcsán hangzik a fülemben. Ékeskedik véle ma már boldog-boldogtalan, úgy hogy ami kevéske értéke eddig volt, az is tisztára devalválódott. Könyvszedőnek világért sem vallaná magát a stréberebb hajlandóságú nyomdász-ember; jól is teszi, mert a jó könyvszedőt ma már lámpással kellene keresni. Pedig — akárki meglássa — a könyvszedőké a jövő!

A modern könyvcsinálás célja az, hogy a könyvet művészivé tegye. Hogy stílus legyen benne; szövegrész és külső kiállítás jóleső harmóniában egyezzenek meg egymással.

Hogyan lehet ezt elérni? Hiszen tudvalevő, hogy a szépnek általános fogalma korszakonként változik, s amin ma elgyönyörködik a divat szeszélyei által lenyűgözött szépérzékű ember, holnap talán már unottan dobja félre.

A felelet erre ez: olyaténkép csináljuk a könyveket, hogy goromba szépészeti hibák — olyanok, aminőket minden idők műízlése perhorreszkált — ne fordulhassanak elő benne. A díszítést meg a könyv egész konfekcionálását illetőleg aztán már alkalmazkodhatunk az uralkodó divathoz.

A szépség legfő föltétele a könyvben a — jóság. Vagyis: legyen a könyv mindenekelőtt hibátlan; ne hemzsegiessen benne a sajtóhibák

százai, úgy mint azt ma már a legnagyobb gonddal díszített műveknél is sajnosan kell tapasztalnunk. Legyen következetes, a jó magyar ember beszédével megegyező a könyv ortográfiája, s különösen az idegen szavak lenyomatása dolgában ne sajnálja a korrektor a fejtörést meg az utána-jarást. A jóság elvét azonban anyagi értelemben sem szabad a szemünk előtt téveszteni. Becsületes összetételű meg gyártású, hamisítatlan legyen az a papíros, amire könyvet akarunk nyomtatni. Világosítsuk föl az íróembert meg a kiadót, hogy silányabb papírosra nyomtatva ötvenhatvan esztendő alatt porrá omlík, semmivé lesz a könyve, s a jövő nemzedékek számára teljesen kárba vész, feledésbe merül a benne foglalt sok szép gondolat. Lehetetlen, hogy bármelyik író is ne esnék gondolkozóba akkor, amikor arról van szó, hogy megmaradjon-e munkálkodásának nyoma a késő utókor számára, vagy sem; s alig hihető, hogy a jobb papíros okozta viszonylag csekély árkülönbözettől az író visszariadjon.

A fűzött könyvnek nem vagyok barátja; hamar széjjelesik, ha az ember gyakrabban használgatja. Legyen tehát a kereskedelembe kerülő könyv — ha csak lehet — bekötve. De a jóság elvéről itt se feledkezzünk meg. Legyen az a kötés olyan, hogy ott nyithassuk ki a könyvet, ahol nekünk tetszik, s ne kelljen e közben túlekednünk egy csomó kinyitódni akaró más lappal is. A fűzés lehetőleg fonállal történjen, hiszen a drótfűzés nyomán egy-kettőre rozsdafoltok támadnak a könyvben, s idővel az egész széjjelesik. A csirizzel se bánjon olyan pazarul a könyvkötő, mint ez néhol szokás, s hevesebben kinyitva, avagy véletlenül a földre ejtve, ne essék széjjel az egész könyv.

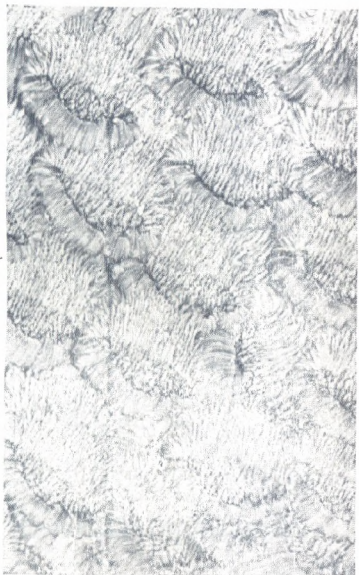
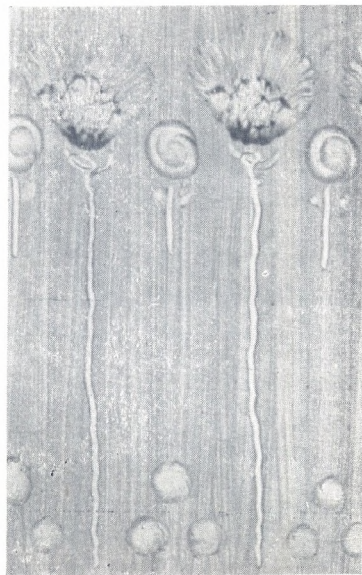
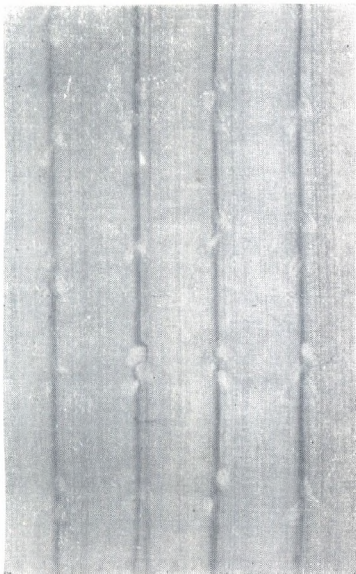
S most térjünk át arra a dologra, amellyel még a legmodernebb kiállítású könyveknél is csak vajmi keveset törődik a nyomdász meg a kiadó. Ez pedig nem más, mint az illusztrációnak a kérdése.

A mai könyvillusztrációnak legfő baja, hogy túlságosan kicsiny. Az alakok meg tárgyak szinte elvesznek az apróságuknál fogva.

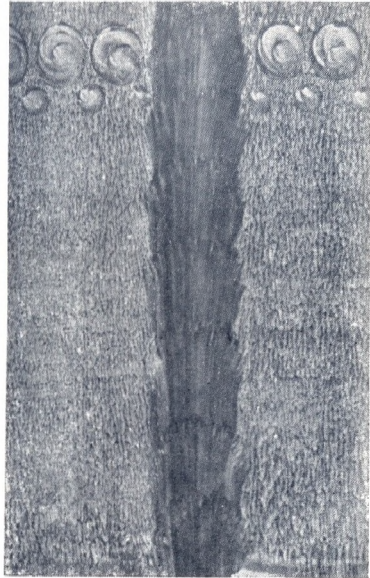
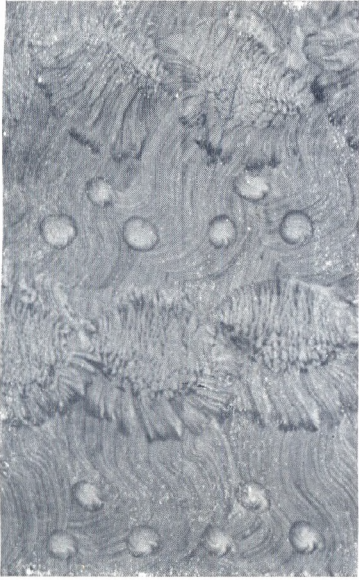
Egy jőnevű francia grafikus, Desormes mesélt el a multkoriban a maga kifogyhatatlan anekdota-tárából egy valósággal megtörtént történetet. A „polgár király“ Lajos Fülöp nevenapjáról lévén szó, felesége meg udvari emberei váltig törték a fejüket, mivel lephetnék meg őt. Hosszas tanácskozás után abban állapodtak meg, hogy a sèvres-i világhírű porcellán-gyárban asztali service-t csináltatnak a számára, de olyat, amely kedves festőjének, Raffaellónak összes festményeit tartalmazza miniatűr másolatban. A nagy festő művei széjjel vannak szórva az összes európai muzeumokban és magán képtárakban, elképzelhető tehát, hogy minő fáradságba és költségeskedésbe került pusztán csak az anyagnak az összeszedése. De a nagy mű, a porcellán-ipar remeke mégis csak elkészült, s a király gyönyörködhetett benne. Ha jól kinyalta a tányérját, ennek fenekén a nagy szent család szépen miniatűrízált képe tűnt a szemébe; ha fölfordította a tányért, a Madonna del passeggio szelíd arca tekintett rája. Mindegyik edényen más-más képei voltak a nagy olasz festőnek. S különös dolog, a király nem volt elragadtatva.

Ami a sèvres-i porcellángyár cselekedett Raffaellóval, ennek mását alkalmazás és kicsinyítés tekintetében lépten-nyomon megcselekszik ma másokkal is. De hát ebben a tipografus ma, amikor a háromszín- meg négyszín-nyomatok valóságos kulturmissziót teljesítenek az igazi művészetről halvány sejtelemmel sem bíró népnél, talán a legkevésbé ludas.

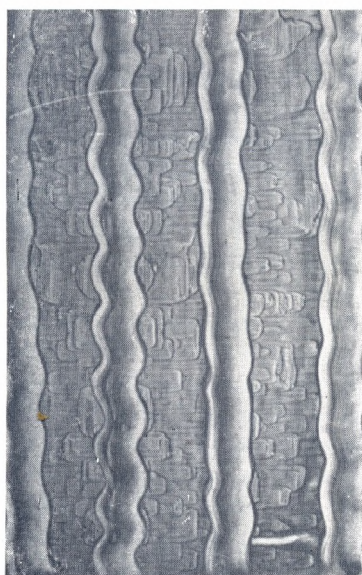
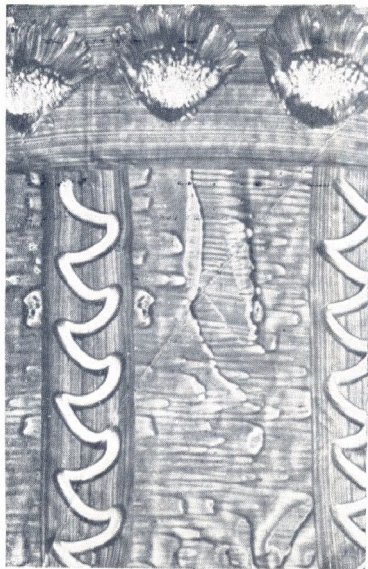
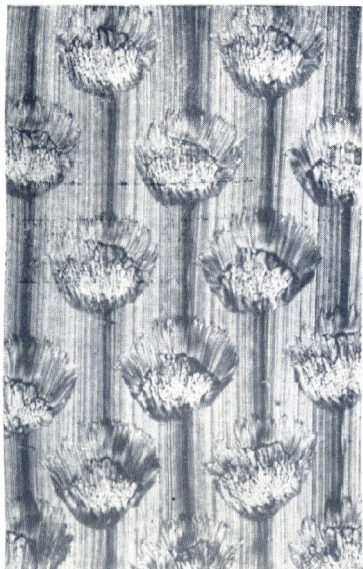

Mitterszky József bélésapirosa.

Mitterszky József béléspapírosa.

Mitterszky József béléspapirosa.

De már ahhoz szó fér, ha Zichy Mihály az Ember Tragédiájához rajzolt kartonjainak egyik-másikat 4:6 cm.-es fotocinkográfiákkal mutatják be a népnek. Ugyan hová lesz ezeken a nagy mester művészete? S mit ér az olyan illusztráció, amelyen az előtérben elhelyezett emberi alakok alig kétszerte-háromszorta nagyobbak a szöveg valamelyik jól megtermett verzális betűjénél?

A könyvet illusztráló művész-ember majd mindenkoron jókora nagyságban készíti a rajzát. Számít ugyan egyharmadnyi, legföljebb felényi kicsinyítésre, de a kiadó vagy a nyomdász akárhány esetben négy-szerte-ötszörte kisebbre készítetteti a kliséit, még pedig pusztá takarékos-ságból. Mert hát még a mai kemigrafálási árakat is sokalja.

Iskolás könyveinkben ékes cinkográfiák segédemével szemléltetik a nagyreményű ifjúsággal a természetrajzi tudnivalókat. Kétcéntiméteres tigrisek, három-négy centiméter hosszúságú oroszlanok merednek onnan a gyerekre, de hogy így csak megközelítő fogalmat is ébreszthetnek benne e fenevadakról, alig hisszük. Körömnagyságú nyomdász-sas nem imponál senkinek, sőt talán meg sem igen látják. Hogy is fejezhetné ki az ilyen apró rajz azt a fönséget és félelmetességet, amely az állatország királyainak a fő karakterisztikumuma?

Bárminő tárgyat rajzolunk is le, elvben nem volna szabad kisebbre vennünk, mint eredeti nagyságának három-ötödére, a perspektivikus rövidülést stb. természetesen nem számítva. Gyöngéd, sok részletben bővelkedő, féltónusokkal teljes virágmotívumoknál gyakran még ez is sok. Erős kicsinyítéskor az ilyesmi elveszti a karakterét és eredetiségét.

Híszen a könyvnyomdai dísznek is, hogy dekorálhasson, nem szabad túlságosan kicsinynek lennie. Különösen, ha olyasmit ábrázol, amely már a maga eredetiségében is dekoratív eszközül alkalmas. Ilyen például a virág, a lepke s egyéb efféle.

Amennyiben dekoratív elemekről van szó, a nagyítással viszonylag sokkal különb eredményt érhetünk el, mint a kicsinyítéssel. Ha más-kép nem, hát a formakíncsünk szaporodása tekintetében. Gondoljuk csak meg jól: az apró bogarakon, picinyke virágokon hányféle új formát, dekoratív fölhaználásra alkalmas motívumot fődözhet föl a jó szemű művész-ember.

Még valamire kell ügyelnünk, amikor arról van szó, hogy valamely könyvet illusztráljunk: egyforma színezetűek s egyforma technikával készültek legyenek a klisék. Nincs csúnyább valami annál, mint ha az egyik kép fametszet, a másik egyszerű fototípiá, a harmadik autotípiá és így tovább; ha az egyik kép ijesztően fekete, a másik pedig csak konturból áll. Egy kis izléssel meg jóakarattal ezt mind el lehet kerülni. A féltónusos képeknek, például az autotípiáknak alkalmazása ugyan egy kissé stilszerűtlen valami a szöveg között, amennyiben a kép fehéren emelkedik ki a fekete alapból, a betűknél pedig fordítva áll a dolog: de ezen igazán bajos dolog segíteni. Legföljebb azt cselekedhetjük meg, amit a nevesebb angol könyvművészek követnek, hogy tudniillik a szöveg közepette csak vonalas rajzot túrnek meg, a tónusos fametsze-tekből meg az autotípiákból pedig mellékleteket formálnak.

A címoldal szedése és a sorok alakítása részben a divattól, részben pedig az egyéniségtől függ; erről tehát nem szólok. Legföljebb annyit jegyezhetek itt meg, hogy az ilyesminél az értelmes csoportosítás a fő, úgy hogy egyetlen pillantással is tisztába jöhessen az olvasó a könyv

tartalma felől. Hogy a sorok alakítása lipcsei módra, a szabad irány elvei szerint, avagy modernül történik-e, az egészen mellékes.

Ugyanez áll a könyv táblájára nézve is. A könyv címét jelző sornak, illetőleg soroknak kell rajta dominálónan föltűnni. Bár a kötés már hasonlíthatatlanul több díszet tűr meg, mint a címloldal. S ezt tudták és érezték is minden korban, s ezért a könyvkötés sok évszázad óta kimagasló ága volt a műiparnak.

Az igazán művészi kötés kézi munkával készül. Az angol amatőrök világért sem tűrnék meg könyvtárunkban a közönséges tömegmunkával kötött könyveket. Neves iparművészek tervezete alapján kézi munkával készítették könyveik kötését, s nagy gondot fordítanak a fölhasznált anyagnak hamisítatlan voltára. Legfőljebb annyit concedálnak a kézi munka rovására, hogy a kivágott díszítésű sablonok használatát engedik meg. De ezt is csak azért, hogy a könyvtárunkban levő kötetek egyforma díszítésűek legyenek.

A bélépapiros átmenetet képez a boritékról a szöveghez, de azért mégis inkább az előbbenihez tartozik, mintsem az utóbbihoz. Díszítésének ennél fogva főképpen a boritékéval kell harmonizálnia. A kézi munka is könnyen lehetséges e tekintetben, mint azt Mitterszky József szaktársnak a cikkem keretében három mellékleten bemutatott tizenkét darab bélépapiros-tervezete is eléggé bizonyítja. E papirosok készítésének a módja igen egyszerű: a könyvkötő-csirizbe vízfestéket, vagy ami még jobb, anilín-festéket keverünk, s e keveréket szörecsettel a papirosra kenjük.

A kenés már magában is különböző árnyalatokat hoz létre, de érdekes mintázatokat érhetünk el úgy is, hogy a bemázolt papirosokat egymásra fektetjük és lesimitjük. Ugyiszintén jól kihasználható mintázat létrehozására az alkalmazott papiros színe, úgy hogy a bemázolt fölületről körömmel, ujjal, fadarabbal, fésűvel vagy ecsettel helyenkint leszedjük a ráamázolt csirizes festéket. Spongyával is szép felhözeteket hozhatunk létre.

Szabályról alig lehet szó a könyvművészetben. Esetről-esetre igazodunk kell a fölhasználásra kerülő anyagokkal egymáshoz. Legalább amennyire lehet.

Az volna az igazán ideális dolog a könyvcsinálásban, ha a könyvnek teljes elkészültéig minden legcsekélyebb munkát egyetlen ember végezne, vagy legalább egyetlen szellem nyilatkoznék meg az egész munkán. Morriséknak is ez volt az ideáljuk, bár a teljes elérésétől még messze maradtak. Minálunk a Grafikai Szemle 1907-iki évfolyama kitünő példája annak, hogy miképpen kell a szöveget a papirosához viszonyítani, s hogy minő kliséket tűr meg a tipográfiai szépérzék a szöveg közepette. A kolumnák zárttsága, a betűnek dekoratív volta és a papiros színének ehhez való alkalmazása mintaszerűvé teszi ezt az évfolyamot nemcsak a jelenre, hanem a távol jövőre is. Amennyire

dicséretes e lapnál az eredetiségre és stílszerűségekre való törekvés, annyira kárhuzatos egy másik grafikai folyóiratnak az az eljárása, hogy külső kiállítása dolgában egyszerűen lekopizálta a Magyar Iparművészetet. Ez szellemi szegénységre vall.

Koczfál József.